

337318 - حداقل نماز شب

سوال

اگر فردی به تنهایی دو رکعت یا یک رکعت را روزانه از روی ایمان و احتساب بعد از نماز عشا در ماه رمضان به جای آورد، رمضان را از روی ایمان و احتساب به پا داشته است؟ و اگر پاسخ خیر است، آیا پاسخ این پرسش در دوران همه‌گیری بیماری متفاوت نخواهد بود؟ نظر به این که نماز تراویح در این شرایط ممنوع است و در نماز تراویح به جماعت برای فرد آسان است که ۱۱ یا ۹ رکعت نماز بگذارد، اما به تنهایی انجام نماز برای انسان سنگین است.

پاسخ مفصل

اولاً:

قیام شب (نماز شب) از جمله قُرَبات و عبادات بسیار بزرگ در رمضان و غیر رمضان است و در ماه رمضان مؤکدتر است؛ زیرا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: «هر آن که رمضان را از روی ایمان و احتساب [نماز و عبادت] برپا دارد، گناهان گذشته‌اش آمرزیده می‌شود» به روایت بخاری (۳۷) و مسلم (۷۵۹).

بهترین قیام و برترینش آن است که موافق با روش و کردار پیامبر - صلی الله علیه وسلم - باشد یعنی ادا کردن هشت رکعت [که ام المؤمنین در توصیفش می‌فرماید] از زیبایی و طولانی بودنش نپرس، سپس ادای وتر با سه رکعت؛ زیرا عایشه - رضی الله عنها - می‌فرماید: «ایشان در رمضان و غیر رمضان بر یازده رکعت نمی‌افزود؛ چهار رکعت به جای می‌آورد که از زیبایی و طولانی بودنش نپرس، سپس چهار رکعت ادا می‌کرد که از زیبایی و طولانی بودنش نپرس، سپس سه رکعت [وتر] ادا می‌کرد» به روایت بخاری (۲۰۱۳) و مسلم (۷۳۸).

حداقلی که قیام لیل به حساب می‌آید دو رکعت است و حداکثری ندارد؛ زیرا بخاری (۴۷۲) و مسلم (۷۴۹) از عبدالله بن عمر روایت کرده‌اند که مردی از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در حالی که بر منبر بودند پرسید: درباره نماز شب چه می‌گویید. ایشان فرمودند: «دو رکعت، دو رکعت است؛ پس اگر از فرا رسیدن صبح ترسید یک رکعت می‌گذارد تا آن چه را به جای آورده وتر سازد».

و ابوداود (۱۴۵۱) و ابن ماجه (۱۳۳۵) از ابوسعید خُدَری و ابوهریره روایت کرده‌اند که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «کسی که شب برخاست و همسرش را از خواب بیدار کرد و با هم دو رکعت به جای آوردند، از جمله مردان و زنانی نوشته می‌شوند که الله را بسیار یاد می‌کنند».

آلبانی در «صحیح ابی داود» آن را صحیح دانسته است.

این حدیث دال بر آن است که قیام شب با دو رکعت به جای آورده می شود.

و ابوداود (۱۳۹۸) از عبدالله بن عمرو بن العاص روایت کرده که رسول الله . صلی الله علیه وسلم . فرمودند: «هر کس با ده آیه نماز بگذارد از جمله غافلان نوشته نخواهد شد و هر کس با صد آیه نماز بگذارد از جمله قانتان نوشته خواهد شد و هر کس با هزار آیه نماز بگذارد از جمله «مُقَنِّطِرین» نوشته خواهد شد».

آلبانی در «صحیح ابی داود» آن را صحیح دانسته است.

منذری در «الترغیب والترهیب» می گوید: «از جمله مُقَنِّطِران یعنی از جمله کسانی که برایش یک قِنطار اجر نوشته می شود. از سوره تبارک تا پایان قرآن هزار آیه است والله اعلم».

برخی از فقها نیز گفته اند که حداقل قیام، هشت رکعت است.

و برخی هم گفته اند که همه شب یا بیشترش را به نماز ایستد.

در «الدر المحتار» آمده است: «نماز شب بنابر آنچه در «الجوهرة» آمده هشت رکعت است».

ابن عابدین در حاشیه اش بر الدر المحتار (۲/ ۲۵) می گوید: «این سخنش که می گوید: «حداقل آن بنابر آنچه در «الجوهرة» آمده هشت رکعت است» مقید به چیزی است که در الجوهرة آمده؛ زیرا در «الحاوی القدسی» گفته است: هر مقدار که برایش آسان بود را می خواند اگرچه دو رکعت باشد و سنت آن است که هشت رکعت با چهار سلام بخواند (یعنی دو رکعت دو رکعت) ... و همچنین می گوید: و این بنا بر این است که حداقل تهجد ایشان . صلی الله علیه وسلم . دو رکعت بوده و حداکثرش هشت رکعت» که از مبسوط سرخسی نقل شده، سپس در پیروی از شیخ محققش، ابن الهمام احادیثی را که دال بر قولی که در المبسوط درباره حداکثرش نقل کرده را می آورد و حدیث ابوداود را که عنوان می دارد که «حداقل تهجد ایشان . صلی الله علیه وسلم . چهار [سلام] به جز سه [رکعت] وتر بود» و تفصیلش در همان جا آمده که می توان به آن مراجعه کرد.

اما حدیث دیگری را از ایشان . صلی الله علیه وسلم . نقل می کند که فرموده اند: «کسی که شب برخیزد و خانواده اش را بیدار کند و دو رکعت بگذارند، از مردان و زنان بسیار یاد کننده الله نوشته خواهند شد» به روایت نسائی و ابن ماجه و ابن جِبَّان در صحیحش و حاکم. منذری می گوید: بنابر شرط شیخین صحیح است.

می گویم: بنابراین شایسته آن است که گفته شود: حداقل تهجد دو رکعت است و متوسطش چهار رکعت و حداکثرش هشت رکعت و الله اعلم».

در «الفتاوی الهندیة» (۱/ ۱۱۲) آمده است: «از آن: نماز شب است. همچنین در «البحر الرائق» آمده است، و حداکثر تهجد ایشان. علیه السلام. هشت رکعت و حداقلش دو رکعت بوده است. چنان که در فتح القدير به نقل از «المبسوط» آمده است.»

و در «الفواکه الدوانی» (۱/ ۲۰۱) آمده است: «اما [نماز شب] در حق ایشان. صلی الله علیه وسلم. واجب بوده است، چنان که نزد بیهقی آمده است: «سه چیز بر من فرض است و برای شما مستحب: تهجد که همان قیام شب است و وتر و نماز ضحی» و حداقل واجب بر ایشان. صلی الله علیه وسلم. دو رکعت بوده است.»

در «الموسوعة الكويتية» (۸۸/ ۱۴) آمده است: «فقها بر این اتفاق نظر دارند که حداقلش دو رکعت خفیف است چنان که از ابوهریره. رضی الله عنه. روایت است که پیامبر. صلی الله علیه وسلم. فرمودند: «هرگاه کسی از شما شب [برای نماز] برخاست، نمازش را با دو رکعت سبک شروع کند.»

عینی در «عمدة القاری» (۱/ ۲۲۸) می گوید: «لفظ «کسی که شب قدر را به پا خیزد» آیا معنایش به پا خاستن همه شب است یا حداقل آن چه لفظ «قیام» بر آن صدق کند کافی است؟

چنین پاسخ داده شده که: حداقل کافی است و برخی از ائمه بر همین رای هستند، تا آن جا که گفته شده فرض نماز عشا برای آن که در لفظ قیام داخل شود کافی است، اما آن چه از نظر عرف، آشکار و راجح است آن است که نمی گویند او شب را به پا خاسته است، مگر آن که همه شب یا بیشترش را به پا دارد.»

و صحیح همان است که بیان کردیم که قیام با دو رکعت حاصل می شود.

ثانیا:

در روایات مواردی آمده که می شود از آن نتیجه گرفت که حداقل قیام شب یک رکعت است، اما این روایت صحیح نیست.

از ابن عباس. رضی الله عنهما. روایت است که گفت: رسول الله. صلی الله علیه وسلم. امر به نماز شب کردند و نسبت به آن ترغیب نمودند تا جایی که فرمودند: «بر شما باد نماز شب، اگرچه یک رکعت» به روایت طبرانی در «المعجم الكبير» و «المعجم الأوسط».

آبانی در «ضعیف الترغیب والترهیب» (۳۶۵) آن را ضعیف دانسته است.

و از ابن عباس. رضی الله عنهما. روایت است که گفت: نماز شب را یاد کردم، پس یکی از آنان گفت: رسول الله. صلی الله علیه وسلم. فرمودند: «نصفش، یا یک سومش، یا یک چهارمش، یا به اندازه فاصله شیر دوشیدن، یا به اندازه فاصله بین دو شیر دوشیدن.» به روایت ابویعلی.

آلبانی در «ضعیف الترغیب والترهیب» (۳۶۴) آن را ضعیف دانسته است.

«فُواق الناقاة»: «به ضم فا و فتح آن یعنی فاصله زمانی بین دو شیر دوشیدن، زیرا شیر شتر را می دوشند، سپس مدت کوتاهی رهایش می کنند تا بچه اش شیر بنوشد، تا شیرش بیاید» (فیض القدير: ۱۷۳ / ۶).

این را باید بدانید که وتر با قیام اللیل متفاوت است، بنابراین درست بودن وتر یک رکعتی دلیل این نمی شود که حداقل قیام، یک رکعت باشد.

در «کشاف القناع» (۲۳ / ۵) آمده است: «آیا وتر «قیام اللیل است یا غیر آن است؟ دو احتمال هست؛ و درست تر احتمال دوم است» یعنی وتر غیر قیام شب است، به دلیل حدیثی که ابن عقیل آورده است: «وتر و تهجد و دو رکعت [قبله] صبح». شیخ تقی الدین می گوید: اصحاب ما این جا میان وتر و قیام لیل تفاوت قائل شده اند».

همچنین پاسخ پرسش شماره (52875) را تحت عنوان «آیا نماز وتر با نماز شب تفاوت دارد؟» را ببینید.

ثالثاً:

پوشیده نیست که این طاعت عظیم نیازمند تلاش و عزیمت است، به ویژه در ماه رمضان و هر چقدر بنده نماز بیشتری به جای آورد اجر و پاداش بیشتری می برد و خداوند با هر سجده ای درجات بنده را بالا می برد، چنان که مسلم (۴۸۸) از معدان بن ابی طلحة یَعْمَری روایت کرده که گفت: «ثوبان مولای رسول الله . صلی الله علیه وسلم . را ملاقات کردم، پس گفتم: مرا به انجام کاری راهنمایی کن که انجامش دهم و خداوند به واسطه آن مرا به بهشت درآورد. یا آن که گفت: گفتم: مرا به دوست داشتنی ترین کارها نزد الله راهنمایی کن. پس ساکت شد. از او پرسیدم، باز سکوت کرد. برای بار سوم پرسیدم؛ گفت: این را از رسول الله . صلی الله علیه وسلم . پرسیدم؛ پس فرمودند: «بر تو باد سجده بسیار برای الله، زیرا تو برای الله سجده ای به جا نمی آوری مگر آن که الله به واسطه آن درجه ای بر درجاتت می افزاید و گناهی از گناهانت را فرو می ریزد» معدان می گوید: سپس ابودرداء را ملاقات کردم و همین را از او پرسیدم، او نیز مانند چیزی که ثوبان گفته بود، گفت».

این زیان بزرگی است که انسان تنها به دو رکعت اکتفا کند مگر آن که برخی شبها شرایطی خاصی برایش پیش بیاید مانند آن که خسته باشد یا آن که مشغول کاری باشد که نتواند نماز بگذارد و نتواند آن را به وقت فراغت موکول کند، اما کم ادا کردن نماز در صورت وسیع بودن وقت و فراغت، دال بر ضعف همت و چه بسا نشان دهنده آزمندی درون و ضعف ایمان باشد.

بنابراین تلاش کنید و پایداری ورزید و نیت را برای خداوند خالص گردانید و با نفس به مجاهده برخیزید و آن را به انجام طاعت ملزم سازید تا آن که رهبری نفس برایتان آسان گردد.

از الله برای خود و شما توفیق و یاری و سداد خواهانیم.

والله اعلم